

PIISKOP ALBERT – AJALOOLINE TEGELANE JA ISIKSUS

**Volker von Buxhoeveden,
Christina von Buxhoeveden-Reuter**

Parun Volker von Buxhoeveden Riia 800. aastapäeva konverentsil ettekannet pidamas. Foto P. Pillak

Kaheksasada aastat tagasi asutas piiskop Albert von Buxhoeveden – omaaegsetes allikates Albert de Bekeshovede – Riia linna. Täna on see kauge aeg, liiatigi veel Buxhoevedenite perekonna järeltulijatele, kelle esindajana ma siin täna kõnelen. Piiskop Albertist ei jäänud järele isiklikke ülestähendusi, kirju ega päeva- raamatuid, sest keskajal ei olnud need tavapärased. Samuti pole meil tema kohta visuaalseid kujutisi, nii et kaugel esiaja elu ja tegevusega saabki tutvuda vaid pärimuste põhjal.

Kaheksasaja-aastasele ajadistantsile lisandub meie, praegu elavate Buxhoevedenite puhul ruumiline distants. Üle kuuekümnelt aastalt on meid, nagu kõiki baltisakslasi, lahutanud ajaloo poolt seatud tõkked. 1939. aastal tuli baltisakslastel vastavalt Hitleri–Stalini paktile ära minna oma aastasada kodumaaks saanud Baltikumist. Nüüdseks on perekond laiali pillutatud üle terve maailma: Argentinasse, Austraaliasse, Ameerika Ühendriikidesse, Soome, Rootsi, Taani, Belgiasse, Prantsusmaale, Hispaaniasse ja muudugi Saksamaale. Vähesed meist tunnevad praegu 1939. aasta Baltikumi. Enamik sellest põlvkonnast, kel oleks veel omaenese mälestusi, on juba surnud. Paljud meist – kõikidest nimetatud maadest sõitis kohale ligikaudu 60 perekonnaliiget – on Riias esimest korda.

Ometi on ajalugu kujundanud meie teadvust. Ajalooline mälestus püsib elavana ja hoiab meid tänagi paljudes maades perekonnana koos. Et Balti riigid võitsid kümne aasta eest oma sõltumatu- se, oma vabaduse tagasi ja meie võime tänu sellele "imele" ühiselt, koos Riia kodanikega tähistada linna asutamist, täidab meid, Buxhoevedeneid, äärmiselt suure rõõmu- ja tänutundega – ennekõike lätlaste vastu.

Saksa–Läti ühenduse "Domus Rigensis" ja rahvusvaheliste hansapäevade esindajate palve kõnel- da täna pidulikult aktusel piiskop Albertist on mulle isiklikult äärmiselt meeldiv võimalus – ning eriline au ja vastutus. Paraku ei ole ma ajaloolane ja sellepärast ei ole ülesanne mulle kerge. Perekonna ajalugu, mis on piiskop Alberti isikus seotud kogu Baltikumi ajaloo- ga, on mind aga huvitanud lapsepõlvest peale. Sellest – oma valguse ja varjukülgedega – on saanud minu elu teema ja alus, millele toetub mu armastus Balti riikide vastu.

Nüüd siis piiskop Albertist.

Piiskop Albertit on kujundanud ja tema hilise- ma tegevuse otsustavaid pööranguid mõjutanud nii päritolu, perekond kui ka märkimisväärsed isikud, kellega ta kohtus juba suhteliselt noorena. Albert de Bekeshovede sündis u 1165. aastal ühiskondli- kult silmapaistvas perekonnas, mille nimi on pä- rit Bremenist põhjas asuvas Bexhoevedest, kus asus perekonna pealoss. 1182. aastal ehitasi kolm venda – Albert, Geltmar ja Lüder – sinna romaani stiilis kiriku, mis on tänaseni alles. Üks kiriku raja- jaid oli piiskop Alberti isa. Kirikukarjäär oli seega piiskop Albertile loomupärane. 12. sajandi lõpus oli kümme Buxhoevedenide perekonna liiget Bremeni peapiiskopkonnas kõrgetel ametikohtadel.

Alberti onu peapiiskop Hartwig II ja Heinrich Lõvi vahel toimusid Elbest idas asuvatel maa- aladel oma võimupositsioonide kehtestamisega seo-

ses tõsised kokkupõrked. Neist võttis Bremeni toomhärana vahetult osa ka Albert. Hartwig II oli koos paljude teiste kloostrivendadega teinud kaasa Friedrich I aegse ristisõja Pühale Maale. Kogatud elamused andsid Albertile olulise tõuke võimupoliitilisteks mõteteks ja tegutsemiseks. 12. sajandi juhtkujude poliitilise tegutsemise motiivid olid sügavalt jumalakartlikud. Nii oli see ka piiskop Alberti puhul. Kristlust levitati ja kaitsti mitte ainult jumalasõna ja kristliku ristimisega, vaid ka poliitiliste vahenditega, keskajal sealhulgas tule ja mõõgaga.

Kolmas ja otsustav isik, kes mõjutas Albert von Buxhoevedenit saama kirikumeheks ja poliitiliseks tegelaseks, oli paavst Innocentius III, kes rohkem kui ta eelkäijad toetas ristiretkede mõtet. Ristiretkedel ilmnisid usu mõlemad küljed: sügav jumalakartus ja usu ülemaailmne kindlustamine. 12. sajandi lõpul võimendunud ristiretkeinnustus puudutas kõiki seisusi ja leidis vastukaja ka Bremeni piiskopkonnas.

1199. aasta 5. oktoobri bullas kutsus Innocentius III kristlasi üles Liivimaa kiriku kaitsele, võrdustades sellega retked Liivimaale palverännakutega Jeruusalemma. Bremeni toomhärna Albert tegi paavsti üleskutse teostamisele panuse kohe algusest peale. Pealegi oli Bremeni–Hamburgi peapiiskopkond traditsiooniliselt – nimelt alates oma loomisest 787. aastal – seotud kirdepoolsete aladega. Tollest ajast peale tegeldi peapiiskopkonnas ka misjonitööga. Esimesena alustas Väinajõe-äärsetel aladel Saksa misjonitööga 1180. aastal piiskop Meinhard. Tema ehitas 1184. aastal Ükskülasse Liivi alade esimese kiriku. Pärast Meinhardi surma 1196. aastal järgnes talle piiskop Berthold, kes langes aga juba kaks aastat hiljem lahingus liivlastega.

Kõik need sündmused olid piiskop Albertile teada, kui ta 1200. aasta kevadel Bertholdi järeltulijana – pühitsetud Bremenis Liivimaa kolmandaks piiskopiks juba 1199. aastal – läks oma esimesele Liivimaa retkele koos 23 laeva, 1500-mehelise sõjaväe, varustuse ja hobustega. Oma eelkäijad oli ta tundnud isiklikult, ka olid tal tõenäoliselt üsna head teadmised Liivimaa olukorrast ja jõumängudest venelaste, Balti rahvaste ja taanlaste vahel. Ta oli kursis ulatusliku Läänemere-kaubandusega, mis oli arenenud pärast Lübecki taastamist Heinrich Lövi poolt 1159. aastal. Lübeckist oli kujunenud tulevase Hansa Liidu keskus. Asjakohase informatsiooni saamisel Liivimaa olukorra kohta oli tähtis 1160. aastal rajatud saksa kaupmeeste koloonia Visbys Gotlandi saarel, mis jäi tuntud Väinajõe tee, mida mööda sõitis oma laevastikuga 1200. aastal ka Albert.

Maa-ala, mida paavsti misjoniüleskutse puudutas, hõlmas tänast Läti- ja Eestimaad, kus elasid tollal mitmed hõimud ja rahvusrühmad: eestlased, liivlased, kurelased ning erinevad läti hõimud. Kiireva koosseisuga territooriumil oli Alberti esimese Liivimaa retke ajal umbes 350 000 elanikku, kes vaenutsesid nii omavahel kui ka naabritega. Idast tungisid läände venelased, kes sundisid eestlasi ja lätlasi maksma andamit, lõunast käisid sõjaretkedel leedulased, läänest ründasid maad taanlased ja rootslased. Eesti ja Läti rahvad ei olnud aga alitunud kellelegi. Saksa vaatevälja ilmus Läänemere idakallas esimest korda 12. sajandi teisel poolel.

Piiskop Alberti isiksus omandab selgemad piirjooned tema tegevuse jälgimisel. Ta oli kristlik usumees ja poliitik. Seda olen ma juba öelnud. Enne kui Albert de Bekeshovede oma esimest Liivimaa retke alustas, oli ta kokku pannud ettenägeliku tegevusplaani. Esmalt püüdis ta leegitsevate üleskutsete ja jutlustega võita endale teenistusvalmis ristisõdijate poolehoidu nii kodus kui ka naaberpiirkondades. Nende hulgas, kes tema kutset järgisid, oli vürste ja aadlikke, nagu Bernhard zur Lippe, krahv Albert von Holstein (Albrecht Karu lapselapselaps), hertsog Albert von Sachsen, krahv Adolf von Dassel jpt.

Lisaks ilmutas ta diplomaatiliselt vaistu: Bremenist tulnud Liivimaa piiskop tegi oma esimesel reisil kõigepealt peatuse Taani kuninga õukonnas, et tagada endale sealne toetus. See oli arukas samm. Taani oli tollal Läänemere juhtiv jõud. Leidmaks rahalisi vahendeid, mida ettevõtmine nõudis palju, oskas Albert ära kasutada Saksa välis-kaubandust ja kaasata kaubandusringkondi.

Purjelaevadel Liivimaale tulek oli tollal loomulikult julge ettevõtmine. Pärituulega võis teekond kesta kuue päeva ringis, vastasel korral aga võtta nädalaid. Alberti eelkäija Bertholdi varasemate kogemuste põhjal oli Albert valmis kohtama kohalike elanike ägedat vastupanu. Rahvast sundis tegutsema mitte umbusk võõra kristlik-katoliikliku usu vastu, vaid õigustatud hirm oma vabaduse ja sõltumatuse pärast. Liivlased ründasid Ükskülasest suunduvat piiskoplikku vööri korduvalt, rikkudes sõlmitud vaherahu.

Ent vägivalda ja kavalust Albert ei peljanud. Oma esimesel kohtumisel liivlaste pealikega käitus ta erinevalt piiskop Meinhardist äärmiselt karmilt ega ilmutanud kohalike elanike vastu mingit halastust. Ta võttis ühe joomapeo ajal vangi Toreida liivlaste ülikud ja nõudis neilt omakorda pantvangideks ülikute pojad, kes saadeti seejärel Saksamaale preestriks õppima.

Liivimaa misjoni ettevalmistamisel ja misjoni esimese järgu kestel tulid välja Alberti isiksuse

mõlemad tahud. Ühest küljest põhjalik planeerimine, diplomaatilised oskused ja poliitiline ettenägelikkus. Teisalt oli ta oma eesmärgi ohtu sattumise korral valmis kõigeks, ka sõjalisteks vahenditeks ja äärmiseks karmuseks.

Neid mõlemaid külgi iseloomustavad hästi Alberti elu kaks otsustavat tegu: Riia linna asutamine 1201. aastal ja aasta hiljem, 1202. aastal Mõõgavendade Ordu, *Fratres milicie Christi de Livonia* rajamine.

Kõigepealt Riia linna asutamisest, mida me täna siin tähistame. Et me pidutseme tänaseks nii olulises, suures, uhkes ja elavas linnas, selle eest tuleb meil loomulikult tänada hilisemate aastasadade kõikide linnakodanike töökust ja teotahet. Ent oma algus on sellelgi lool.

Bremeni vaimulike üks esimesi tegusid Väina jõe aladele jõudes oli alustada oma linna rajamist. Nad lasid liivlastel näidata neile *locus rige*'t, tollal kasutamata maa-ala, et kokkuleppel kaupmeestega rajada sinna linn. Kuigi läti ajaloolane Andris Caune kirjutab oma möödunud aastal ilmunud raamatus *Senā Rīga*, et Riia kohal oli liivlaste asula, kus käis ka kauplemine juba 11. sajandil, oli ikkagi piiskop Albert see, kes otsustas tuua misjonikeskuse Üस्कüläst siia üle ja alustas peakatedraali ehitamist. Caune sõnul: "Sellest ajast peale hakkas Riia arenema kui keskaegne euroopalik linn."

Nii tunnistavad ka uued uurimised valdavalt ürikute vahendusel meieni jõudnud tõsiasja, mis seob Riia asutamise piiskop Albert von Buxhoevedeniga. Albert võis Andris Caune meelest sealjuures silmas pidada järgmist (tsiteerin): "Riia arengu määrasid erinevad, nii kiriku, riigi, misjonitöö kui ka saksa väliskaubanduslikud huvid, mida realiseeris piiskop Albert. Piiskop Albert kandis oma ametiajal hoolt paiksete elanike arvu kasvu eest, tema andis Riiale linnaõigused ja lubas vermida oma raha. Ta kaitses kaupmehi konkurentide eest ja kindlustas lepetega nende kaubateed Venemaale ja Leetu. Piiskop Alberti rajatud on kõik Riia suuremad kirikud. Tänu tema tegevusele võis Riia 30 aastaga areneda liivlaste väikesest asulast umbes 20 hektari suuruseks keskaegseks kivikindlustustega linnaks, Läänemere oluliseks transiitkaubanduse keskuseks."

Üsna samal arvamusel on ka inglise ajaloolane Robert Bartlett oma 1993. aastal ilmunud võrdlevas uurimises Euroopa maade kohta *The Making of Europe. Conquest, Colonization and Cultural Change 950–1350*, kus ta kirjeldab piiskop Alberti ettenägelikke ja kaalutletud põhimõtteid linna rajamisel, tänu millele linn säilitas oma elujõu. Bartletti väitel mõtles Albert eelkõige kaupmeestele, kes said piiskopilt eriprivileege: tollimaksust

nad vabastati, ordaale neile ei kohaldatud, nende kaldale uhtud kaupu ei arestitud ja neid kaitsti röövimise eest. Eriti märkimisväärseks peab Bartlett tõsiasja, et kaupmeeste seaduserikkumiste üle tuli langetada lõplik kohtuotsus iga kaupmehe kodulinna. 1225. aastast oli Riia kodanikel õigus valida omale kohtunikke. Linna raadi (*consules Rigenses*) on esimest korda mainitud 1226. aastal.

Riia elanike arv on Bartletti järgi 13. sajandi kolmekümnendatel aastatel kasvanud 2000-lt 3000-ni, kusjuures suurem osa sisserännanuist tuli Põhja-Saksamaalt, ennekõike Westfaalidest. Uute palverändurite tuleku eest oli kolmekümne aasta jooksul hoolt kandnud piiskop Albert isiklikult. Ta tegi Liivimaa ja oma "vana kodumaa" vahel meritsi kokku 17 reisi, külastas mitmeid Rooma (Saksa) riigi linnu ning Rootsit, Taanit, Inglismaad, tänase Belgia alasid ja Itaaliat, Roomat ennast aga kolm korda. Iseendale Albert tööd anda oskas.

Alberti kõrval seisis energiliselt tema perekond. Liivimaa misjonist võisid osa kõik Alberti viis venda. Engelbert tuli Riiga koos esimeste sakslastega juba 1202. aastal. Temast sai ka Riia toomkapiitli esimene praost. Von Bekeshoveded – tänased Buxhoevedenid – hoidsid kokku, nende hulgas oli nii tollal kui ka hiljem terve muljet avaldav rida võimekaid isiksusi. Kõige vanem vend, Theoderich, kes, nagu tollal aadlipereses tavaks, pidi jätkama perekonnaliini ega astunud seepärast ka vaimuliku seisusesse, ei toonud koju siiski saksa soost aadlipreilit, vaid ajas ühise asja nimel n-ö abielupoliitikat ja nais 1211. aastal Pihkva vürsti tütre, kellega pani aluse tänaseni elujõulisele von der Roppi liinile. Praegused Buxhoevedenid pärinevad piiskop Alberti ühest nõost, Johannes de Bekeshovedest.

Vallutatud maa-alade vaimulikus misjonitöös lähtuti tsistertslikest põhimõtetest, mis rõhutasid Maarja kummardamist. 1205. aastal Väina jõe suudmesse asutatud tsistertslaste klooster tõi kohale arvukalt vaimulikke. Piirkonnas tegutses kõige väsimatumalt Alberti lähim kaastööline tsistertslane Theoderich (mitte ajada segamini Alberti venna Theoderichiga!), nii et piiskop ülenidas ta abtiksi.

Liivimaa saatuse jaoks suure poliitilise ja sõjalise tähtsusega oli teine piiskop Alberti algatus: Mõõgavendade rüütliordu asutamine. Mõlemad Alberti eelkäijad olid üsna pea kogenud, et võimu kasutamata ei saa vaimulikku missiooni edukalt läbi viia ega kindlustada. Ordu turvas – sõna otsestest mõttes tule ja mõõgaga – nii palverändureid, ristiusustamist, kaupmehi kui ka võimupoliitilistel kaalutlustel ette võetud vallutuskampaaniaid. "Kristianiseerimise algusest peale olid kaupmehed

ja tollased maakaitsevæed teineteisest sõltuvad." väitis Hans-Albert Koch 1999. aastal Tallinna Mustpeade 600. aastapäeva peokõnes. Albert kindlustas end Mõõgavendade Orduga. Eeskujuks oli talle eelkõige Templiordu, mis oli etendanud otsustavat sõjalist rolli Jeruusalemma ristisõdade ajal.

Et mõista Alberti otsust rajada rüütliordu, tuleks silmas pidada eelkõige kaht momenti.

Esiteks, piiskop Albert oli oma aja laps. Ta oli Innocentius III ajal laieneva Rooma kiriku silmapaistev esindaja, kes pidas uskmatute päästmist ja kristluse levitamist iga hinna eest oma kristlikuks kohuseks.

Teiseks, tsiteerin veel kord Robert Bartletti, kes tõdeb oma juba mainitud uurimuses Preisi- ja Liivimaa arengute tähelepanuväärset sarnasust. Kummaski piirkonnas ei olnud "funktsioneeriva misjonitöö läbiviimine jõudu kasutamata võimalik ning paavst Innocentius III ajal kujunenud vaimses kliimas tähendaski ristiretk praktiliselt jõupoliitikat. Nii Liivi- kui ka Preisimaal jäi ristiretkest sõna-sõnalises tähenduses üksi väheks ning tuli rajada sõjalised ordud, siis vastavalt *Orden der Schwertbrüder* ja *Ritter von Dobrin*."

Bartlett käsitleb sama jõuteemat veel ka teisest aspektist, viidates otseselt piiskop Albertile. Ta näitab, et Alberti misjonitegevuse arukus oli seotud tema eelkäija Bertholdi surmaga: "Alles tema järeltulijal Albert von Buxhövedenil õnnestus panna Liivimaa kristlusele tugev alus, kusjuures tema peamine tööriist oli ristiretkedes sündinud spetsiifiline institutsioon, rüütliordu."

Kuigi ordust sai vallutatud aladel piiskop Alberti tõsine konkurent, kellega tal on suuri probleeme, oli selle rajamine Bartletti hinnangul korra läinud ettevõtmine. Piiskop Albertist sai sellega "esimese eduka orduriigi ämmaemand", "ristirüütlite ordu egiidi all tegutsev poliitiline ülemvõlitseja". Kui Mõõgavennad 1207. aastal kolmandiku uuest kolooniast piiskopilt endale said, oli "ajaloo esimene orduriik" loodud ja Liivimaast saanud "esimene püsiv orduriik".

1207. aastaks, s.o kuue aastaga oli piiskop Albert loonud kristliku valduse, mis pühendati Neitsi Maarjale ja arvati vastristituna Saksamaa koosseisu. 1207. aasta 2. veebruari Gelnhauseni õuepäeval andis Saksa kuningas Švaabi Philipp Liivimaa Albertile lääniks. Sellega oli Liivimaast riigiõiguslikult saanud Rooma riigi kristlik vürstiriik. Piiskop Albertist oli saanud riigivürst.

Mõõgavendade Ordu asutamisele järgnes kõikide asjaosaliste aastatepikkune verine võimuvõitlus, mida peeti halastamatu järjekindlusega. Võidud ja kaotused käisid käest kätte. Piiskop Albertile olid kaotused isiklikult kibedad: oma karjääri

1207. aasta hiilgava kõrghetke järel said talle nüüd selgeks ka oma võimu piirid.

Järgmine oluline daatum piiskop Alberti elus on aasta 1208. Sel aastal algas võitlus Eestimaa pärast. Tolowas alanud sõda, mille vallandasid vaenutsevate eestlaste eest kaitset otsides ordult abi palunud lätlased, kestis kuusteist aastat ning sellesse kisti ka piiskoplik leer.

Samal ajal kulmineerusid piiskopi vastuolud orduga, mis oli oma rajamise algusest saadik kasvanud nii liikmete arvu, mõjukuse kui ka eneseteadvuse poolest. Ordu nõudis endale piiskopilt Liivimaal maavaldusi, millest Albert esialgu keeldus, 1207. aastal aga, püüdes vältida ohtlikke pingeid, soostus ta selle nõudmisega. Seadusliku maa-isandana läänistas ta Mõõgavendade Ordule kolmandiku vallutatud maadest. Veel vallutamata maade ette ärajaotamisest keeldus ta aga kangekaelselt.

Ordumeister Volkewin, keda piiskopi ja mõõgavendade pingelised suhted ei rahuldanud, kaebas paavstile, kes kutsus mõlemad osapooled, Alberti ja Volkewini Rooma. 1210. aasta 20. oktoobriga dateeritud kahes ürikus kehtestas Innocentius faktiliselt võimu ümberjaotamise ordu kasuks. Ordu oli küll kohustatud kaitsma paganate eest maad tervikuna ja ordumeister pidi kuuletuma piiskopile, aga ta sai endale kolmandiku seni vallutatud maadest ja peale selle kõik need maa-alad, mille ordu tulevikus piiskopist sõltumatult vallutab.

Albert, kes varsti sai endale õiguse määrata ametisse ja ordineerida piiskoppe, kaotas paavsti sekkumise tõttu kindlasti. Tema eesmärk olla maa ainuvalitseja polnud enam teostatav. Ilmselt oli Rooma huvitatud tsentraliseeritud võimu taotleva piiskopi nõrgestamisest.

1215. aastal osales piiskop Albert Rooma kirikukogul koos frantsiskaanlase Theoderichiga, kelle ta oli vahepeal pühitsenud Eestimaa (Lihula) piiskopiks. Kuigi Alberti esinemine ja oma kiriku tutvustamine avaldas Roomas muljet ja ta saavutas Liivimaa piiskopkonna eraldamise (ja sõltumatuse) Bremenist, peapiiskopiks teda ei ülendatud. Selleks sai alles Alberti järeltulija.

Võitlus Eestimaaal käis aga katkematult edasi. Maale tungisid Vene väed Novgorodist ja Pihkvast, sakslaste vastu astus välja ka Alberti venna Theoderichi venelasest äi, Pihkva vürst Vladimir. Venelased hoidsid Theoderichi pantvangis ja Pihkva Vladimir nõudis tema vabastamise tingimusena terve Eestimaa loovutamist.

Albert proovis oskusliku manööverdamisega olukorda taas kääntada. Kartes venelaste suurrünnakut, pöördus ta 1218. aasta kevadel selle ärahoidmiseks abipalvega Taani kuninga Valdemar II poole. 1219. aasta suvel maabuski Taani kuninga suure

laevastikuga Tallinna all ja järgnenud kolmepäevane lahing lõppes taanlaste võiduga.

Kaitse tagamiseks andnuks Albert Valdemarile terve Eestimaa, ometi heitis Valdemar Albertile sisuliselt vaenukinda. Algas nende kahe vaheline võitlus ülemvõimu pärast Eestimaal: taani ja saksa preestritest said uute pöördunute võitmisel ja ristimisel konkurendid. Ent siis tuli sündmustesse pööre – vähe sellest, et taanlased said Saaremaa vallutamise katsel raske kaotuse osaliseks, lisaks võeti nende kuningas Valdemar II 1223. aastal oma vasalli Schwerini krahvi Heinrichi poolt Dannenbergi linnuse Elbe ääres ka vang. Ordu oli taanlaste toetuseta pealetungivate eestlaste ees nõrk ja palus piiskop Albertilt abi. Albert koges nüüd, 1223. aastal, taas oma võimu.

Viimane sõjakäik, millest Albert osa võttis, algas 1227. aasta jaanuaris – sõjakäik saarlaste vastu. Albert kogus veel kord kokku oma jõud. Kanges pakases võttis ainuüksi üle jäätunud Läänemere Muhu linnuse alla jõudmine üheksa päeva. Võitluse linnuse all juhatas sisse Alberti enda poolt läbi viidud palvus, pärast linnuse vallutamist peeti rahuläbirääkimised ja alustati saarlaste ristimist.

Piiskop Albert suri Riias peaaegu täpselt kaks aastat pärast oma viimase sõjakäigu algust, 17. jaanuaril 1229. aastal. Ta maeti tema enda rajatud Püha Maarja Toomkirikusse.

Lõpetuseks loeksin ette valiku ajalookirjanduses antud hinnangutest piiskop Alberti tähenduse ja isiku kohta.

Linna ja ordu rajamist kordaläinud ettevõtmisteks pidanud Andris Caunet ja Robert Bartletti olen ma eespool juba maininud. Ka baltisakslane Heinz von zur Mühlen jõuab koguteoses "Saksa ajalugu idapoolses Euroopas" positiivse lõppkokkuvõtte ni: "Otsustava tähendusega maa ajaloole oli tõsi-asi, et selle alguses seisis suur riigimees, ettenägelik ja otsustusvõimeline poliitik, kes tajus, mis võimalik, tunnetas oma positsiooni väärikust ning kaldus sõjalistes otsustes eelistama rahumeelseid võimalusi ning läbirääkimisosavust."

Giesela Gnegel-Waitschies tõstab oma Alberti-biograafias "Riia piiskop Albert" esile piiskopi ja paljude tollaegsete silmapaistvate tegelaste vahelisi kontakte, mis rõhutavad Alberti poliitilist tähtsust: "Oma kolmekümneaastase ametiaja jooksul lõi Albert kontaktid oma aja suurvaimudega. Ta kohtus Roomas paavstide Innocentius III ja Honorius III-ga. Ta tundis isiklikult Saksa kuninga Švaabi Philippi ja Friedrich II-t, Taani valitsejaid Knud IV-t ja Valdemar II-t. Ta oli korduvalt kohtunud ka oma venelastest naabervürstidega. Suur oli prelaatide ja kõrgest soost ilmikute arv, kellega ta puutus kokku oma arvukatel reisidel."

Ent Alberti inimlikest omadustest on biograafia autor pigem kriitilisel arvamusel: kõigest ni-metatust mainigem ehk ainult, et "siiraid sõpru ja abilisi oskas Albert hinnata, ent hämmastavalt suur on ka tema vaenlaste ja nende arv, kes hoidsid temast reserveeritult eemale". Gnegel-Waitschies rõhutab eelkõige Alberti "varjamatut auahnust". Samas on temagi Albertist kui poliitikust kokkuvõttes positiivsel arvamusel: kuigi Albertil ei õnnestunud rajada Saksa-Rooma riigi koosseisus ühtset kristlikku riiki, oli ta ajalooliselt tähtsuset ometi üle kõikidest Liivimaa nii eelnevatest kui ka kaasaegsetest valitsejatest. Tänu talle loodi esimest korda vastupidav alus, mis "lubas arvata Liivimaa õhtumaade hulka".

Baltimaade rahvaste esimene kroonik, oma ajalookirjeldustega tuntuks saanud pastor Balthasar Russow tunnustab Albertit kui "kõikide hilisemate Liivimaa piiskoppide krooni".

Meie kui piiskop Alberti järeltulijate suhu Albertit ülistavad kiidulaulud hästi ei sobi. Loomulikult hindame tema tegevust ja saavutusi suure lugupidamise ja imetlusega. Ent minu meelest on ainus õige ja õiglane võimalus käsitleda Albertit oma aja mõtteviisi ja mastaapide kontekstis.

Ent nagu oli Albert oma aja laps, nii oleme ka meie, praegused Buxhoevedenid, oma aja lapsed. Ja meie tajume veriseid sõjakäike ning Baltikumi rahvaste alistamise sageli julmi meetodeid kui võlga. Nagu Alberti kaasaegne ja sündmuste pealtnägija, "Liivimaa kroonika" autor Läti Henrik on osutanud, oli neist jäänud rõhuv tunne järgneva kaheksasaja aasta jooksul tugev ja tegelik. Me kahetseme sügavalt Baltimaade ajaloo julma algust. Aga isegi kui me saaksime selle alguse olematuks teha, kas me tahaksime siis olematuks teha ka kõik Alberti saavutused?

Linna kodanikele on oma linna asutamine, selle 800-aastane juubel ikkagi ilmselt pidupäev. Ja selle juurde kuulub linna ajaloo algus tervenisti. Üht osa ajaloost ei saa ära kaotada ega kõrvale heita. Seda ei saa teha ka meie kui perekond. Me saame aga vastastikku ausaks jääda ja pühenduda tänaste vahenditega rahuarmastavale ja vabale tulevikule; me saame toetada imetlusväärseid pingutusi teinud Balti riikide vastuvõtmist Euroopa institutsioonidesse, et Euroopast saaks meie kõikide elamisväärne ja armastatud kodumaa. Neis püüdlustes on Buxhoevedenite perekond alati teie kõrval.

Tõlkinud Anne Lange